కరుణకము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

కృష్ణాజిల్లాలో మొవ్వ అని ఒకగ్రామ మున్నది. ఆంధ్రదేశమందు వేణుగోపాలపదాలు వినని, విని ఆనందించని, రసికులు అరుదుగా ఉంటారు. ఆపదములను రచించిన కవి ఆవూరివాడే నంటారు. సంగీతసాహిత్యములు ఆవూరినీరు తాగితే పట్టుపడునని పూర్వము పెద్దలు చెప్పుకొనేవారు. ఇప్పుడట్టి దేమీ తెలియరాదు. కృష్ణకాలువ వచ్చి ఆభూమి మాగాణి కావడముచేత నీటిగుణము మారినదని అక్కడివా రంటారు. కాబోలును! పూర్వకాల మక్కడ సంగీత విద్వాంసు లనేకులు ఉండేవారట!

ఆవూరికి చేరువనే కూచిపూడి అని ఒక గ్రామ మున్నది. ఆవూరివారందరు భాగవతము లాడుదురు. వీథినాటకాలలో వారిది పెట్టినపేరు. సిద్ధేంద్రులని యోగీంద్రు లొకరు ఆవూరివారికి ఆవిద్య నేర్పినారట! పారంపర్యముగా ఆవిద్యనే వా రభ్యసించవలసినట్లు కూడా విధించినారట! ఇప్పటికీ అక్కడ అట్లే జరుగుతున్నది. ఈ రెండుగ్రామములు చేరువగా ఉండడముచేత, ఆవూరివారివిద్య ఈవూరివారికి, ఈవూరివారివిద్య ఆవూరివారికి అంటుతూకూడా ఉండేవట పూర్వకాలమున?

నేనిప్పుడు చెప్పబోయేకథలోనివారు హరి రామయ్యగా రొక్కరు తప్ప ఈమధ్యకాలములో మొవ్వలో సంగీతవిద్వాంసులు మరెవ్వరూ లేరు. హరి రామయ్యగారని అక్కడ ఒక రున్నారన్నసంగతి, ఆయన గొప్పసంగీతవిద్వాంసుడన్నసంగతి, ఈకథ ముగిసినతర్వాతనే ఇప్పటి వారికయినా తెలుస్తుంది.

రామయ్యగారు 1860 ఆప్రాంతమున జన్మించి ఉండుదురు. ఆయన పసితనమునాటికి తెలుగుదేశమున త్యాగరాజకృతు లంతగా వ్యాపించలేదట! అప్పుడు అష్టపదులు, తరంగాలు, తాళ్లపాకవారి పదాలు, తంజావూరిపదాలు మొదలయినవే హెచ్చుగా పాడేవారట! మనము విని యెరుగముగాని హరి రామయ్యగారు బాల్యములో బహుప్రఖ్యాతిగా వీణవాయించేవారనీ, పాడేవారనీ, ఎరిగినవారివల్ల విన్నాను. దీనికి నమ్మకముగా ఈక్రింది కథకూడా విన్నాను. మైసూరునుంచి వీణసాంబన్నగారని ఆకాలములో ఒకమహావిద్వాంసుడు ఆంధ్రదేశముకు వచ్చి బందరు మొదలయిన చోట్ల శిష్యబృందముతో కొన్నిమాసములుండి, అనేక గానసభలు జరిపి బహుకీర్తిని బహుధనమును సంపాదించుకొని వెళ్లినాడట!

ఆయననుగూర్చి అద్భుతముగా చెప్పుకొంటా రిప్పటికీ కొందరు బందరులో ఒకసారి ఆయన గానసభ జరుగుతూ ఉండగా ఒకడిప్టీకలెక్టరు మీసములు మెలుపుతూ నడుమ అందుకొని "అయ్యా! ఫలానిరాగము వాయించండి" అని అడిగినాడట! అమృతవర్ష మన్నట్టు నే నీరాగము హాయిగా వాయిస్తూ ఉంటే అనుభవించి ఆనందించలేక ఇంకేదో రాగము వాయించుమంటాడేమి అజ్ఞుడు అని కోపించుకొని వీణశ్రుతి తప్పించి క్రిందపెట్టి "ఈసాంబడిపాట ఆసాంబడు వినవలెగాని నీవు వినేదేమిటి, పో, పో"మ్మన్నాడట ఆసాంబన్నగారు. అటువంటిసాంబన్నగారు మనహరిరామయ్యగారి వీణాగానము విని ఆనందపరవశుడై కౌగిలించుకొని "అసాధారణమైనది నాయనా నీపాండిత్యము"అని అభినుతించినాడట! ఆసాంబన్నగారప్పుడు రామయ్యగారిని మైసూరికి పిలుచుకొనిపోయి మహారాజాగారి దర్బారులో పాటకచ్చేరీపెట్టించి గొప్పసత్కారము జరిపించినాడట! మహారాజుగారప్పుడు మహానందము చెంది రామయ్యగారికి రెండునూటపదహార్లు, రెండుచేతులకు రత్నాంకితములైన కడియములు, దుశ్శాలువులు, జిలుగుబంగారుసరిగెపనిగల తలగుడ్డ, అంగీ, వజ్రాలు ఇచ్చి సమ్మానించినారట! ఇది మనపుట్టుకకు పూర్వపు ముచ్చట

ఇటీవల దారిద్ర్యముచేత మురుగులజత కరిగించుకొన్నారట కాని పెట్టె చీకుళ్లయి చిమటపోట్లతూట్లతో ఉన్న శాలువులను, అంగీతలగుడ్డలను, అప్పుడప్పుడు రామయ్యగారు ఎండలో ఆరబెట్టుతూ చక్కపరుస్తూ ఉండడము అనేకు లెరుగుదురు. ఇంత ప్రఖ్యాతవిద్వాంసుడయిన రామయ్యగారికథ యిర్వైవైదేండ్లనుండి తారుమారు కాజొచ్చినది.

ఆయన కొక్కర్తే కుమార్తె. మంచి గారాబముతో కూతుర్ని పెంచినాడు. తన పాండిత్యగౌరవమునకు తగినట్లు ఉండవలెనని తాహతుమించి మంచికట్నమిచ్చి గొప్పసంబంధము కుదర్చినాడు. పెద్ద వైభవముతో పెండ్లి చేసినాడు. ఆ పెండ్లికి చెన్నపట్టణమునుంచి గొప్ప సన్నాయిపాటగాళ్లు వచ్చినారు. ఇంకా సంగీతవిద్వాంసు లనేకులు వచ్చినారు. వారి వారికి ఆయన గొప్పసమ్మానము లు జరిపినాడు. ఇంతయెత్తుతో వివాహము జరుపడముకు తగినంతద్రవ్యము ఆయనచేతిలో లేదు. మూడెకరాలమాగాణే ఆయనకున్న భూవసతి. తన పాండిత్యప్రాభవమును విశ్వసించి, అప్పుచేసి ఆయన అంత గొప్పగా పెండ్లిచేసెను. పెద్దపెద్దచోట్ల నాల్గు కచేరీలు జరిపి అవలీలగా అప్పుతీర్చగల్గుతానని అనుకొన్నాడు. ఆయన తలపు అట్లాఉంటే దైవము తలపు అన్యథాగా ఉండెను. పెళ్లి అయి నెలతిరగకముందే ఆ అల్లుడు అంతరించినాడు. అయ్యో! ఆయనకథ అడ్డముతిరగడాని కిదే ఆరంభము! కూతురి దుఃఖము పెద్దకడుపుకోతగా ఆయన కేర్పడ్డది. ఆకష్టముతో మనస్సు చీకాకై చెడగా ఆయన రెండుమూడేళ్లు ఇల్లు విడచి పదచలనము చేయలేదు. చింతతో చివికిపోయినాడు. అప్పు పెరిగినది. పొలముమీది రాబడి బువ్వకు అటీఆటకుండా ఉన్నది. చిక్కులలో చిక్కుకొన్నాడు. ఆకాలమున ఆయనఘనత ఎరి

గినవారు సంగీతస్వారస్యము బాగా తెలిసిన వారు పలువురు ఉండేవారు. ఆయనకు కలిగిన ఆపదనుగూర్చి చింతిస్తూ తగినతోడ్పాటు జరుపుటకు యత్నిస్తూ ఉండేవారు. ఇట్లా ఉండగా ఆ కాలమునబందరులోఒకగొప్పషాహుకారింట్లో వివాహమువచ్చినది. జమీందారీయెత్తున ఆవివాహపుయేర్పాట్లుజరిగినవి. ప్రాజ్ఞులందరు ఆలోచించి ఆపెండ్లికి హరిరామయ్యగారి పాటకచ్చేరీ నిర్ణయించినారు. అప్పాలవాళ్ల తల్లుచేత రామయ్యగా రందుకు ఒప్పుకొన్నారు. మూడునూటపదహార్లు ఇచ్చేటట్లు ఏర్పాటు జరిగినది. అప్పటికింకా గ్యాసులైట్లు ఆప్రాంతముల వ్యాపించలేదు. మదరాసునుండి అప్పుడే ఆపెండ్లికే తొలిసారి వాటిని తెప్పించినారు. పెండ్లినాటి సాయంకాలము హరి రామయ్యగారిపాటకచ్చేరికి అనేకులు వచ్చిరి. గ్యాసులైట్లను వెలిగించిరి. రామయ్యగారు వీణ శ్రుతి దిద్ది వాయింప నారంభించినారో లేదో వెలిగించడములో ఏదో అసందర్భము జరిగి అంతలో గ్యాసులైటు ఒకటి పగిలినది. పందిలికి మంటలు అంటుకొన్నవి. పెండ్లికుమార్తెకు మరికొందరికి ఒళ్లుకాలి అమంగళము జరిగినది. దానితో రామయ్యగారిపాట అమంగళపుపాట అని దుష్ప్రతీతి పుట్టినది. రామయ్యగారి ప్రఖ్యాతిముందర పేరెత్తజాలని వారెవ[illegible] సంగీతవిద్వాంసులు యీదుష్ప్రతీతిని చాటించినారని కొందరంటారు ఎవరు చాటించినా ఆప్రతీతి మాత్రము ఆవైపుల బాగా అల్లుకొన్నది. నాటినుండి సంగీతకచ్చేరీలకు ఆయనమాట తలపెట్టేవారు తక్కువయినాక. ఈదుష్ప్రతీతిచేతనే కాక కాలపుమారుపాటుచేత కూడా ఆయనకు సమ్మానము సన్నగిల్లినది. ఇప్పుడు నేనుచెప్పేది పదిహేనేండ్ల క్రిందటి మాట. పారసీఖత్తుపాటలుగల నాటకరంగాలు, జావళీలు, టప్పాలు మొదలయిన క్రొత్తరకపు సంగీతము, ఫిడేలు, హార్మోనియము మొదలయిన క్రొత్తరకపు జంత్రములు వెలసినవి. వాటిమీద మోజు యెక్కువయి ప్రాచీనపు జంత్రముల మీద ప్రాచీనగానఘనుతులమీద ఆదరము బీదపడినది. 'క్రొత్తవింత పాతరోత' అన్నమాట ఉన్నదిగదా! రామయ్యగారు అది, పిదప కాలపు సంగీతమని చాటుచేయక చాటి చెప్పుతూ ఉండేవారు. సంగీతస్వారస్య మెరిగినవారు ఆయనమిత్రులు ప్రాచీనులు పలువురు అంతరించిరి. క్రొత్తకారు కట్టురకమునకు ఈయనమాటలు హేయములుగా తోచుచుండెను. అందుచేతకూడా ఆయన గౌరవము కొంత అంతరించినదని చెప్పవచ్చును. ఏదియెట్లున్నా ఆయన తనపాండిత్యవిశ్వాసమును కోల్పోలేదు. వయసు మీరినవాడయినా తాను ప్రతిదినము సాయంప్రాతస్సమయములందు సంగీతసాధన మానేవాడు కాదు. ఊరిబయటికి పోయి వృక్షాలకు పక్షులకు, పుట్టలకు గట్టులకు, శిశువులకు పశువులకు, దినదినము తనపాటవినిపిస్తూఉండేవాడు. అప్పటికి యాభై, యాభైయయిదేండ్లవాడయినా ఆయనకు పలువరుస వేరు వాయక గొగ్గి లేక తీరుగాఉండేది.

దైవము ప్రతికూలముగ ఉంటే బంగారముకూడా పదడవుతుందంటారు. ఒకనాటి తెల్లవారుజామున వీణసాధనకు గానైన ఊడ

దీస్తూ ఉండగా ఆయన కుడిచేతిచూపుడువ్రేలికి, నడిమివ్రేలికి, మంద్రగబ్బ కుట్టెను. ఆయన వారమురోజులు దానితో అవస్థ పడ్డాడు. ఆ రెండువ్రేళ్లూ చివరకు బండబారి వంకరపోయినవి. ఆయనవీణావాదనశక్తి అంతటితో అంతరించినది. ఆయనకు దురదృష్టపరంపర మిక్కిలి దుర్భరముగా సాగుచున్నదిగదా! అప్పుల క్రింద ఇల్లూ వాకిలి, భూమి పుట్ర, చెల్లిపోయినవి. ఆలు మగడు కూతురు ఈముగ్వురికి, మొవ్వలో బువ్వకు గడవడమే కష్టసాధ్యమైనది. దారిద్ర్యదేవతపూనినదంటే అన్నియోగ్యతలును మన్నయి పోతవిగదా! ఆయనసంగీతమన్నా ఆయనమాటలన్నా, ఆచుట్టుపట్టులవారందరికి వేళాకోళము క్రిందికివచ్చినది. ఆయనచేత మైసూరుప్రయాణపు కథలు అప్పటిపాటకచ్చేరీకథలు పనిపాటులులేని సమయములందు యెప్పుడయినా చెప్పిస్తూ వారు వారు వేళాకోళపు పొగడ్తలు పొగడుతూ ఉండేవారు. ఆత్మవైదుష్యమందు అతివిశ్వాసముగల ఆ అమాయికుడు, నిజముగానే తనను సంభావిస్తున్నారని సంతోషిస్తూ ఉండేవాడు. పదిపండ్రెండేళ్ళ క్రిందటిమాట చెప్పుతున్నాను. ఆంధ్రదేశమందు నాటకసమాజములు పేట్రేగినవి. నాటకములలో అభినయమునుగురించి, గానమునుగురించి, స్పర్థలు, పోటీపరీక్షలు జరుగుతున్నవి. టూలాటోలీ అభినయములు టప్పాపాటలు, సంకరసంగీతములు, రూపుమాపి శాస్త్రీయపద్ధతులమీద సంగీతకళను నాటకకళను సాగించవలెనని కొందరు గందరగోళముచేస్తున్నారు. పత్రికలలో వారు వీరు ఈవిషయములమీద వ్యాసములు వ్రాయనారంభించినారు. ఈవార్తలు మొవ్వ రీడింగురూములో కుఱ్ఱవాళ్లు చదువుతూ ఉండగా రామయ్యగారు వింటూఉండేవారు. నిజముగా అటువంటివిమర్శనము పుట్టితే తనపాండిత్యము ప్రఖ్యాతికి రాగలదని ఆయన బులపాటపడుతూ ఉండేవాడు. బెజవాడలో నూజివీటి రామనారాయణంగారు క్రొత్తగా ఒకసంగీతసభ నెలకొల్పినారనిన్నీ అందులో శాస్త్రీయమైన కర్ణాటగానమే గాని పార్సీపాటలు మొదలయిన సంకర సంగీతములు ఉండవనిన్నీ అట్టిది నేర్పడముకు తగిన సంగీతవిద్వాంసులు కావలసి ఉన్నారనిన్నీ, వారు నాటకకళకూడా పెంపొందించేటందుకు యత్నిస్తున్నారనిన్నీ, ఆసంగీతవిద్వాంసులు అభినయవిద్యకూడా ఎఱిగినవారై ఉంటే మరీ మంచిదనిన్నీ అట్టివారు బెజవాడలో శ్రీరాజాగారిని దర్శింపదగుననిన్నీ ఒకనాడు పత్రికలో ప్రకటన ఉండగా రీడింగురూములోని కుఱ్ఱలు రామయ్యగారికి తెలిపిరి. సంగీతమందు అభినయమందు తనకంటెసమర్థుడు దొరకడు లేడనిన్నీ తానువెళ్లితే తప్పక గౌరవిస్తారనిన్నీ ఆయనతలచెను. మర్నాడే సకుటుంబముగా బెజవాడకు ప్రయాణమయివెళ్లెను. సంసారసామగ్రి వారికి అట్టెలేదు. వండుకొనేగిన్నె, త్రాగేచెంబు మొదలయినవి నాల్గయిదుపాత్రలు; మైసూరులో ఇచ్చినతలగుడ్డ, అంగిశాలువులు; ఇదే సామాను. ముఖ మెరుకగల ఒక పేదరాలు పెద్దమ్మయింట్లో వారు బస చేసిరి. మంచిరోజు చూచుకొనే వచ్చినారుగనుక

రామయ్యగారు బెజవాడ చేరినమర్నాడే ప్రొద్దుటిపూట శ్రీరాజాగారిదర్శనము చేయబోవడముకు ముస్తాబు అయినారు. ఆయనకెప్పుడో ఇరవై యేళ్ల ప్రాయమప్పుడు మైసూరుసంస్థానమున ఇచ్చినదుస్తులు అప్పటి ఆయన ఆకారపుష్టికి సరిపడే ఉండునుగాని అరవై యేళ్ల ప్రాయమప్పుడు ధరించబోతే ఎవరివో పాతవి యెరువు తెచ్చుకొన్నాడు కాబోలును అనిపించేటట్లు ఉన్నవి. వదుళ్లయి వ్రేలాడుతున్న ఆదుస్తులలో ఆయన మునిగిపోయినాడు. అందులో బహువత్సరములనుంచి పెట్టెచీకుళ్లయి చిమట పోట్లుపడి రంగు వెలిసి ఉండడముచేత మరీ వికారముగా ఉండెను. ఈసంగతి ఆయనకు తోచలేదు. ఆయన స్మృతికి అవి ఆనాటి మైసూరిసమ్మానమును స్మరింపజేస్తూ ఉత్సాహజనకముగానే ఉండెను. మైసూరికి వెళ్లినప్పటితీరుగా ఒక నిమ్మపండు, కుంకుమాక్షతలు పుచ్చుకొని శకునపరీక్ష చేసి ఎంతసేపటికీ మంచిశకునము కుదరకపోగా, పట్నవాసాలలో శకునాల పాటింపు పని లేదనుకొని ఆలస్యమైతే వర్జ్యము వస్తుందన్న తొందరచేత సాహసించి ఆయన బైలుదేరెను. శ్రీరాజాగారిబంగాళా చేరిబంట్రౌతులనుబతిమాలుకొని లోనికి పోయి రాజాగారిని దర్శించి తన కథ విన్నవించుకొనెను. రాజాగారు మంచిరసికులు, సరసులు; అయినా, ఆ బ్రాహ్మణుని వయస్సు వేషము ప్రథమదర్శనమందే వారికి పరిహాస్యతను కూర్చెను. ఆపైని ఆయన చెప్పినమాటలున్నూ అందుకు తగినట్టే ఉండెను. పిదపకాలపు సంగీతమని సంకరసంగీతమని అప్పటి గాయకుల సంగీతము నాయనగర్హించెను. ఫిడేలు, హార్మోనియము, మొదలయిన జంత్రములను చెడనాడెను. తాను ప్రాచీనమైన శుద్ధకర్ణాటమును పాడగలననిన్నీ తనతోడ్పాటుచేత శ్రీవారు స్థాపించినగాయకసంఘము నాటకసంఘము ప్రఖ్యాతికి రాగల దనిన్నీ అమాయికముగా చెప్పెను. రాజాగారదివిని వెకనవ్వు నవ్విరి. 'సరే నేడో రేపో మీరు మాసంగీతశాలకు పోయి అక్కడ గాయకులు నటులు ఉంటారు వారిని కలుసుకొని మాటాడండి. తర్వాత మీవిషయము ఆలోచించి చెప్పతాము' అని చెప్పిరి. వృద్ధబ్రాహ్మణుడు వచ్చినాడుగదా అని మూడురూపాయలు తెచ్చి యియ్యబోయిరి. దారిద్ర్యపు బరువు తలమీద ఉన్నప్పటికీ, ఒక్కపూట పస్తయినా పండుకొన్నాడుగాని ఆయనయింతవరకూ బిగలాపడి యెవ్వరినీ యాచించి యెరుగడు. అయితే పెద్దసభ కావలెను, పెద్దసమ్మానము జరుగవలెను, అనియే ఆయన తలపోత; కాని చిలిపియాచనల కాయన చేయి ఒగ్గేవాడు కాడు. అవసరముమాత్రము అర్ధణాయిచ్చినా అదే పదివేలని పుచ్చుకోదగినదిగానే ఉన్నది. ఆపూట భుక్తికి ఉన్నదో లేదో! "సంగీతశాలలోనివారిని కలుసుకొంటానుగదా! తమరువారితో సంప్రతించి సంగీతపండితస్థానము దయచేయిస్తామన్నారుగదా! ఇంతలో ఇదియెందుకులెండి? నే నిందుకోసం వచ్చినవాణ్ణిగాను." అని విన్నవించి లేచివచ్చినాడు. నాడే రాజాగారు సంగీతశాలకు వచ్చి

యీకథను నవ్వుతూ చెప్పి అక్కడివారిని నవ్వించిరి.

మర్నాడు రామయ్యగారు ఆ వేషముతోనే సంగీతశాలకు వెళ్లిరి. అక్కడివారు తనకు హద్దుమీరి చేసినఆదరము నిశ్చయముగా తనగౌరవము గుర్తించి చేసినదిగానే ఆయన తలచుకొన్నాడు.

"అయ్యా మీకు మైసూరుమహారాజుగారిచ్చేటప్పుడే ఉన్నయ్యా దుస్తుల కీచిమటపోట్లని—వారు,కుట్టించేటప్పుడు మీశరీరముకొలత తీసుకోలేదు కాబోలునని— పెద్దలైనారు గనుక శరీరము కృశించినదిరా అని—ఆయితే అప్పటిపాటకు కూడా కృశించే ఉంటుందేమోనని—కొంచెము పాడించిచూస్తే తెలుస్తుందని—తలకొకమాట చొప్పున పలుగురూ పగలబడి మాటాడిరి. ఒకడు "చిత్తము మైసూరు విద్వాంసులు! ఒకకీర్తనపాడండి బాబూ!" అంటూ హార్మోనియము శ్రుతి సాగించెను. 'ఇస్సీ! నేను పాడను. మంచితంబూరాశ్రుతి ఉండవలెనుగాని పాడుమోత హార్మోనియముశ్రుతి పనికిరా'దని ఆయన గర్జించెను. వారందరు ఆయనచే పాడించి తాళం పట్టించదలచుకొన్నారుగాని తంబూరా లేకపోవడముచేత అది సాగలేదు. "తాతగారు! మరొకనాడు దయచేయండి. తంబూరా తెప్పించి పెట్టుతాము" అనిరి. "మోటుశ్రుతి హార్మనీ సన్నవడిగాత్రపాటకు పనికిరాదు నాయనలారా! ఆశ్రుతి మానివేయండి. మీకు దివ్యమైన కర్ణాటగానము నేర్పుతాను. మీరు కుఱ్ఱవాళ్లు, కాగలవాళ్లు. నేను పెద్దవాణ్ణయినాను. నావిద్య మీదగ్గర నాటిపోవలెనని ఆశఉన్నది. శ్రీరాజాగారితో మనవిచేస్తే మీతో ఆలోచించి సెలవిస్తామన్నారు. నావల్ల మీకు ప్రఖ్యాతి వస్తుంది. అనుకూలంగా చెప్పండి. నాసంగతి నాపాట ఒకసారి వింటే మీకే తెలుస్తుంది." అని చెప్పి రామయ్యగారు మరొకనాడు తంబురాశ్రుతిమీద పాడుటకు నిశ్చయించుకొని యింటికి వచ్చిరి. తర్వాత రెండుమూణ్ణాళ్లు రాజాగారిదగ్గరకు, సంగీతశాలకు, తిరిగినారు. కాని రామలక్ష్మణులు శూర్పణఖను త్రిప్పినట్లు అక్కడనుండి యిక్కడికి యిక్కడినుండి అక్కడికి త్రిప్పుటే గాని పాటవినే యేర్పాటు వారు చేయలేదు.

బెజవాడ తూర్పువైపున బందరురైలుదారిప్రక్కనున్న పెద్దపువ్వుతోటలో ఒకనాడు సాయంకాలము నాలుగు గంటలవేళ పది పన్నెండేళ్ల ప్రాయముగల బాలికలిద్దరు పూలుకోస్తూ చెళ్లు కట్టుకొంటూ ఉండిరి. ఆ తోటలో పెద్దసంపెంగపొద జీబుగా అల్లుకొని ఉన్నది. సన్ననిత్రోవ ఒక్కటే దానిదగ్గరకు ఇరుకుగా ఉన్నది. దూరానికి కూడా గమగమలాడుతూ వెలగపళ్లవాసన పోలికగలిగి ఆసంపెంగపువ్వుల సుగంధము ముసురుకొని ఉన్నది. ఆచెట్టునే కొందరు మనోరంజితమనీ సకలఫలసంపెంగఅనీ, పొదసంపెంగ అనీ పేర్కొంటారు. ఏపండుతలపుకువస్తుందో ఆపండువాసన ఆపువ్వుకు ఉంటుందంటారు. కవులు నాసికోపమానముగా వర్ణించేచంపకపుష్పము అదికాదు. ఆపువ్వుచెట్టు పెద్దవృక్షముగా పెరుగును. విశాఖపట్టణముజిల్లాలో అది

హెచ్చుగా ఉన్నది. వాల్తేరుస్టేషనులో దాని పూవులు అనటిపొత్తులలో పెట్టి కట్టి అమ్ముతారు. ఈపరిశీలన మీకవిడుస్తాను. ఆకన్య లిద్దరు పుష్పలోభముచేత ఆపొదదగ్గరకు వెళ్లిరి. ఒక పూవురెమ్మ కదల్చినారో లేదో రెండు త్రాచుపాములు పొదక్రిందనుండి ఆకన్యల కిరుపక్కలా ఎదుర్కొని పడగ లెత్తిబుసకొట్టసాగించెను. వాటిని చూచి ఆకన్యలు గగ్గోలుపడి అరచిరి. సంగీతసాధనకు రామయ్యగా రప్పుడా ప్రక్కకే వచ్చి ఉండిరి. అరపువిని ఆయనచేరబోయి భయపడవద్దని వారికి చెప్పుతూ అక్కడ కూర్చుండి పున్నాగరాగము ఆలాపనచేయ నారంభించెను. బుసకొట్టుతూ ఆకన్యలమీదికి దుముకుతూ ఉన్నత్రాచులు రెండూ పడిగలార్చి హాయిగా ఆడుతూ రామయ్యగారిని చేరబోయెను. అపాయము తప్పి ఆకన్యలిద్దరూ అటునుండి తొలగిపోయి దూరాన రామయ్యగారి నేర్పుతిలకిస్తూ ఉండిరి. ఆనందపరవశుడై రామయ్యగారు అరగంటసేపు నాగరాజుల యెదుట రాగాలాపన చేసిరి. ఆకన్యలున్నూ సంగీతము నేర్చుకొంటున్నవారే గనుక ఆయన గానమాధుర్యమును ఆప్యాయముగా ఆస్వాదించిరి. రామయ్యగారు నాడు మైసూరుమహారాజుగారిదగ్గర పాడి ఎంత ఆనందించిరో నేడు నాగరాజులదగ్గర పాడి అంత ఆనందించిరి. అటుతర్వాత షడ్జశ్రుతిమీద ఏదో ఆలాపనచే యనారంభించగా సర్పములు సరసర [illegible]ముగా పారిపోయెను. ఆకన్యలు చేర[illegible] "తాతగారూ! మీరు మహా[illegible]లు! మీపాట అద్భుతమైనది! కాటు[illegible] నున్న పాములను పాటచేత [illegible] [illegible]నారు." అనిమెచ్చుకొని తా మంతకుముందు కట్టిన పద్ద పూవుల చెండును [illegible] మానముగా ఇచ్చి నమస్కరించి ఇంటికి కొనిపోవుటకు మరికొన్ని పూవులను కోసుకొనిపోయిరి.

"నేడు నాకు [illegible] జమీం దారుగారు నా కీవేళ ఉద్యోగము ఏర్పాటుచేస్తారు. ఇప్పటికథ [illegible] సూచకమే" అ[illegible] ఆనందించి[illegible] బహుమానముగా పడసిన పూవుల చెండును జమీందారుగారికి కానికగా అర్పించుట కాయన వడివడిగా బయలుదేరెను. వారు వెళ్లేసరికి జమీం

దారుగారు ఎవ్వరితోనో మాట్లాడుతూ ఉండిరి. రామయ్యగారిచ్చిన పూవ్వులచెండును పుచ్చుకొని "సరే! సంగీతశాలకు పోండి. మీ విషయము నేడు ఫయిసలవుతుంది. అక్కడి సభికులు తెలుపుతారు." అనిరి. మరి మాటాడుటకు ఎడమియ్యలేదు. "మరొక పెద్దమనిషితో మాట్లాడుతున్నారు గనుక అవకాశము లేదు అధికము ప్రస్తావించడానికి" అనుకొని రామయ్యగారు బైటికివచ్చిరి. లేకుంటే తోటలో జరిగిన నాటికథను చెప్పేఉండేవారు. జమీందారుగారన్న మాటను బట్టి తనకు జీతమువగైరాలవిషయము సంగీతశాలకు వెళ్లి తెలుసుకొమ్మన్నారని అనుకొని శాలాచకుండా ఆదరాబాదరా ఆయన అక్కడికి వెళ్లెను. సభికులను సందర్శించెను. అక్కడివారానాడు వ్యంగ్యపు వేళాకోళమును విడిచి ఘాటపుపరిహాసముతో ఆరంభించిరి. "వెఱ్ఱి బ్రాహ్మణా! నీవువచ్చి మాకిక్కడ గురుత్వము నేరపుతావుగా! తాతవు! నీపాట ఎవరికి కావాలె! నీకు హార్మోనియము పనికిరాదుగద! ఎవళ్లి అటకలమీద పాత తంబురాలు వ్రేళ్లాడగట్టి ఉంటవి. ఆలాగంటిదే దో ఒకటిన్ని దానితోపాటు పెద్దది అక్షయపాత్ర ఒకటిన్నీ సంపాదించుకొంటివా క్షేమయిన సన్మానము దొరుకుతుంది సిది. నీకిక్కడ ఉద్యోగమేమిటికి గనుక! చక్కగా మేము చెప్పినది సాగించుకో, పో. పాపము, చాలాసార్లు తిరిగినావు." అని అందులో ఒకమొనగాడనెను. అందరు అట్లె అవహేళనము చేసిరి. రామయ్యగారు అల్లుడు అంతరించినప్పటికంటె వేయి రెట్లు హెచ్చుగా విరిగిపోయినారు. నోరు తడబడెను. కాళ్లు గడగడలాడెను. కన్నుల నీరు క్రమ్మెను. అడుగానలేదు. మొగాన ముసుగు వేసుకొని కాళ్లీడ్చుకుంటూ ఇంటికి కదలినారు. తోటనుండి జమీందారుగారింటికి, అక్కడనుండి సంగీతశాలకు, సరసరనడిచివచ్చిన రామయ్యగారిప్పుడు ఇల్లుచేరుకొనేది యేలాగో దైవమా అని తల్లడిల్లుతూ తప్పటడుగులు వేస్తూ నడుస్తున్నారు.

ఇంతకు ముందు పూలతోటలో త్రాచుబాముల బారినుండి రామయ్యగారు సంగీతము పాడి సంరక్షించినకన్యలు మనజమీందారుగారి కుమార్తెలే. ఆతోటలో వారు మరి కొన్నిపూలు కోసుకొని చల్లకట్టుకొని ఇంటికి వచ్చిరి. తోటలో జరిగిన ఆపదకథను వారు తండ్రిగారితో చెప్పిరి. జమీందారుగారు ఆశ్చర్యము చెంది అట్టిగట్టివిద్వాంసుడు ఉంటే మన సంగీతసభలో ఉద్యోగమిస్తునుగదా! అని ఉప్పొంగిరి. ఆయనను విచారించి తప్పక సత్కరించవలసినదని ఆకన్యలు తండ్రిగారిని వేడుకొనిరి మరిన్ని ఆయనపున్నాగరాగపు పోకడలు అద్భుతముగా ఉన్నవని తాము సంగీతము నేర్చుకొంటున్నవారే గనుక వివరించి చెప్పిరి. జమీందారుగారు వారినిగూర్చి విచారించి సత్కరిస్తానని చెప్పి ఆపదతప్పివచ్చిన కుమార్తెలను ఆదరముతో ఒడిలోనికి చేరదీసుకొనిరి. చేరబోయి ఆబాలికలు టేబిలుమీద పెట్టివున్న పూలచెండునుజూచి యిది యెట్లువచ్చినదని అబ్బురముతో అడిగిరి. ఒక వెఱ్ఱిబ్రాహ్మడు తాను పెద్దసంగీత విద్వాంసుడనని తనకు

ఉద్యోగమిప్పించ వలసినదని వారమురోజుల నుండివచ్చి చెప్పుకొంటున్నాడు. నేడీపూల చెండును కొనుక్కువచ్చినాడు గాబోలును కానిక తెచ్చినాడు. సంగీతశాలకు పొమ్మన్నాను. అక్కడసాంఘికులతో ఆశపెట్టుకోవద్దని చెప్పవలసినదని చెప్పినాను. చేదస్తపు బ్రాహ్మడు."అని జమీందారుగారనిరి."నాన్నగారూ! ఈచెండు మీకు తెచ్చిచ్చినవారే మమ్మొకవేళ సంరక్షించినవారు. ఈచెండు వారికి మేమే యిచ్చినాము. ఆకారము అట్లా ఉన్నదిగాని ఆయన అఖండవిద్వాంసుడు."అని ఆకన్యలు సర్వము సవిస్తరముగా తెలిపిరి. జమీందారుగారు నాలుక కొరుక్కొన్నారు. అయ్యో! వేషము చూచి వేళాకోళము చేసినాము గాని పాటతీరు ఒకతూరి అయినా పరికింపకపోతిమే అనుకొన్నారు. కుమార్తెలు తొందరపరచగా "కోచిబండిమీద సంగీతశాలకువెళ్లి ఇన్నూరురూపాయ లిప్పుడు బసకర్చుకింద వారికి ఇచ్చి రేపటెల్లుంట పాటకచ్చేరీ పెట్టిస్తున్నామనిన్నీ నెలకు యాభైరూపాయలకు తక్కువకాని జీతము వెంటనే ఏర్పాటు చేస్తున్నామనిన్నీ చెప్పిరావలసిన"దని కుమార్తెలతో ననిరి. నూరురూపాయలనోట్లు రెండు వారిచేతి కిచ్చిరి. వెంటనే కోచికట్టించి ఆకన్యలు సంగీతశాలకు వచ్చినారు గాని అప్పటికే జరుగవలసినమర్యాదలు జరగడము, కాళ్లీడ్చుకొంటూ ఆయన అక్కడనుండి కదలివెళ్లడము ఆయెను. సంగీతసభికుల కాకన్యలు యావద్వృత్తాంతము చెప్పిరి. ఎల్లరు తెల్లమొగాలు పెట్టిరి రామయ్యగారిబస యెరిగినవారందులో ఒకడు మనసునీరై ఆకన్యలతో కోచిబండిమీద బయలుదేరెను. వడివడిగా వచ్చి గడెవేసిఉన్న రామయ్యగారి బసతలుపును వారు తట్టిరి.

గుండెదడ, దప్పి, కడుపులోమంట, నాలుక పొడారిపోవడము, కళ్లు చీకట్లుకమ్మడము మొదలయిన వికారములతో అతికష్టపడుతూ అప్పటికి నాలుగుమూడు నిముషముల క్రిందనే ఆయన యిల్లుచేరెను. "అమ్మా! నాలుక ఈడుచుకొని పోతున్నది. సత్తుగిన్నెడు తేటమజ్జిగ దాహానికిస్తావా!" అని గోడకు చేరగిలబడి కూర్చుండి కుమార్తెను పిలిచి రామయ్యగారడిగిరి. ఆమె ఆయన అలసటనుచూచి తొందరతో తేటమజ్జిగ తేబోయెను. పాపము! పండుముత్తైదువ ఆయనభార్య చింపివిసనకఱ్ఱ చేతపుచ్చుకొని చెమటలు కక్కుతూ ఉన్న ఆయనశరీరమును సేదదేరేటందుకు విసరుతూ ఉండెను. తొందరపాటుతో తలుపుతట్టుతూ "రామయ్యగారు! రామయ్యగారు!" అని పిలుస్తూఉన్న బైటివారిపిలుపును విని ఆయన భార్య "యెవరువా"రని అడిగెను. "సంగీతసభనుండి జమీందారుగారు పంపితే వచ్చినామండీ"అని బైటివారు చెప్పిన జవాబునువిని ఇస్సీఅని రామయ్యగారు విసుగుకొనిరి. అంతలో, లోనుండి తేటమజ్జిగ తెచ్చి తండ్రిదగ్గరపెట్టి బైటయెవరో పిలుస్తున్నట్టువిని కుమార్తెతలుపుతెరచి వెలుపలనున్నవారిని పలుకరించెను. ఆకన్యలతో వచ్చిన సంగీతసభ్యుడు "అమ్మా! వీరు జమీందారువారికుమార్తెలు. జమీందారుగారు రామయ్య

గారికి ఇప్పటికర్చుక్రింద ఇనూన్నరు రూపాయ లిచ్చి రమ్మన్నారు. వెంటనే ఉద్యోగము ఏర్పరుస్తా మన్నారు. ఇది విన్నవించి పోవచ్చి నాము!" అని చెప్పెను. పాపమామె తనతండ్రికి కష్టకాలములో భగవంతుడు కన్ను తెరచినా డని సంతోషించి లోపలికి రండని వారిని పిలిచి తలుపు బార్లగా తెరచెను. అప్పుడు రామయ్యగారు మజ్జిగత్రాగుటకు సత్తుగిన్నె ఎత్తిపట్టుకొనిఉన్నారు. ఇంకా త్రాగలేదు. అంతలో ఆకన్యలు చేరబోయి నమస్కరించి "అయ్యా! పూలతోటలో మీరు రక్షించినది మమ్మే. మేము జమీందారుగారి కుమార్తెలము. ఆకథంతా విని వారు నొచ్చుకొన్నారు. మీకు ఇప్పటికర్చుక్రింద ఇనూన్నరు రూపాయలు ఇచ్చిరమ్మన్నారు. పాటకచ్చేరీ పెట్టించి వెంటనే ఉద్యోగం ఏర్పాటుచేస్తా మన్నారు." అంటూ ఆనోట్లు, తాముతర్వాత కట్టుకు తెచ్చుకొన్న పూలచెండు, రామయ్యగారి ఒడియందుంచిరి. రామయ్యగా రది తీర విన్నారో లేదోగాని "ఆఁ ఆఁ" అని నోరు తెరచి అట్టె తేరజూచి కన్నులు తేలవేసిరి. సత్తుగిన్నె చేతినుండి జారి నేలబడెను. గోడకు చేరగిలబడి ఉన్న శరీరము నేలకు బోరగిలబడెను. తల్లి కూతుళ్ళు తొందరపడి మళ్ళీమజ్జిగ తెచ్చి తెరచుకొనిఉన్న నోటిలోపోసిచూచినారుగాని గుటకపడలేదు. ఒళ్ళుపట్టిచూచి సంగీతసభ్యుడు కళ్లనీళ్లువిడిచెను. "అయినదమ్మా రామయ్యగారి కథ అయిన"దనెను. అంతలో ఆవురుమనుచున్న రాజకన్యల నానుకొని ఆతడు బైటికి తెచ్చెను.

ఆయినూన్నరు రూపాయలు రామయ్యగారికి అపరకర్మమున కయిఉండును.